

5 Краса: поняття, ідеали, пропорції та стандарти

Макарчук О. І., Макарчук А. О.

Зазвичай кажуть, що справжня краса виходить зсередини; і, звичайно, це правда, що, не будучи жодною мірою красивою, людина може вважатися дуже привабливою завдяки своїм внутрішнім якостям та силі своєї особистості. Але особистість, проте, розвивається з поєднання зовнішніх рис і внутрішніх якостей. Навіть якщо хто-небудь говорить, що зовнішність не важлива, існує безліч фактів, які свідчать про протилежне.

Люди, які стверджують, що їм байдужа власна зовнішність або зовнішність інших, зазвичай є адептами протилежної точки зору. Дуже не багатьом людям зовсім байдужа їх зовнішність. Очевидним прикладом є ставлення до волосся. Людина може стверджувати, що певна зачіска просто практична, проте його думка завжди враховує й аспект зовнішнього вигляду. Люди з густими і довгими волоссям зазвичай дуже піклуються і про форму своєї зачіски. Піклуватися про зовнішній вигляд зачіски природно для більшості людей, але уявіть, що було б, якщо б волосся могло відчувати біль. У такому випадку потрібна була б анестезія, і візит до перукаря був би настільки ж спірним, як і візит до косметичного пластичного хірурга.

Іншими ознаками важливості зовнішнього вигляду є те, як ми одягаємося і прикрашаємо себе. Я часто чую, як чоловіки та жінки говорять: «Косметична пластична хірургія насправді нікому не потрібна, оскільки не має ніякого значення, як ти виглядаєш; люди повинні задовольнятися своїм природним зовнішнім виглядом». Проте жінки, наприклад, на протигагу тому, що вони говорять, носять красивий, дорогий, добре зшитий одяг, прикрашають себе намистами та сережками і зі смаком роблять макіяж. У подібних випадках можна привести просте порівняння.

Подумайте, що було б, якби вам довелось завжди носити якийсь неприємний предмет одягу – якийсь тип сукні або тірольську шапочку з пером. Іншими словами, нехай це буде найнеприємніша річ, яку ви можете придумати. Уявіть, що б ви відчували, носячи цю річ на собі кожен день протягом усього життя. Абсолютно безумовно, ви були б нещасливі і зробили б усе, щоб приховати цей елемент одягу.

З цієї точки зору сучасну пластичну хірургію можна розглядати як «кравецьке мистецтво», що дає можливість змінити плаття або видалити «тірольську шапочку» хірургічним шляхом. Приклад невігадливий, однак він просто демонструє, що не треба ігнорувати людей, які мають проблеми зі своєю зовнішністю, що їх постійно турбують. Замість цього їм слід надати підтримку. Одним із завдань, що стоять перед пластичним хірургом, є роз'яснювальна робота і доведення до відома пацієнтів того, яких результатів можна очікувати від операції. Пацієнт не повинен йти на операцію, не прийнявши продуманого рішення, оскільки між переробкою форми тіла і перекроюванням сукні існує велика різниця. Крім того, слід враховувати такі непередбачувані фактори, як особливості біологічного загоєння.

Люди часто асоціюють зовнішній вигляд з певними якостями; часто це робиться підсвідомо. Хтось може здаватися сердитим та злим просто тому, що у нього тонкі губи з опущеними вниз куточками рота. Іншим часто доводиться чути від оточуючих зауваження типу «ти виглядаєш втомленим та виснаженим» тільки тому, що у них «мішки» під очима або вони виглядають розсердженими через глибоку зморшку між бровами. Наступний приклад здається мені наочною ілюстрацією того, що про нас судять по тому, як ми виглядаємо, а не по тому, хто ми є насправді.

До мене направили пацієнтку у зв'язку з паралічем, який торкався обох половин обличчя. Це захворювання викликає не тільки чисто функціональні незручності, такі, як неможливість закрити очі або утруднення при прийомі їжі, а й такі серйозні ускладнення, як емоційні проблеми, що виникають через неможливість виражати почуття мимікою обличчя. Для того щоб висловити радість, ми користуємося не тільки словами, але й посміхаємося і робимо інші мимічні рухи. Якщо хто-небудь висловлює радість словами, а на обличчі у нього застиг, як маска, сумовитий вираз, це не буде сприйнято як дійсний прояв радості.

У літературі скоріше правилом, ніж винятком є ситуація, коли автор при описі різних характерів героїв твору приділяє пильну увагу їх зовнішності, пов'язуючи риси зовнішності з певними особистісними якостями. Наприклад, недорозвинене слабке підборіддя може бути включене в опис слабкої особистості, а великий, потужний і нерідко кривий ніс часто фігурує при описі зовнішності злочинця. Особисто я переконаний, що кожен вважає, що у ньому є щось невітшне або навіть потворне. Можна навіть провокаційно заявити, що у такому випадку пластична хірургія актуальна для всіх, і тільки наступні чотири фактори обмежують бажання людей виправити «дефект» своєї зовнішності:

- якщо людина абсолютно не сприймає косметичну хірургію;
- відсутність гарантій кінцевого результату;
- наявність ризику;
- вартість операції.

Якби кожен приймав свої власні рішення, незважаючи на думку інших, якби він був на 100 % впевнений у кінцевому результаті і йому гарантували відсутність ризику і не треба було нічого платити, то, я думаю, лише дуже небагато людей відмовилися б від корекції дефекту зовнішності хірургічним шляхом.

Ставлення до косметичної пластичної хірургії за останні кілька років радикально змінилося, і у даний час ми спостерігаємо більше розуміння і більш ліберальне ставлення до людей, які приймають власне рішення щодо свого тіла та зовнішнього вигляду. У сучасному суспільстві старше покоління має значно краще здоров'я і знаходиться у кращій фізичній формі, ніж будь-коли раніше. Це також значно більш активне покоління як у спорті, так і у подорожах. Бабусі й дідусі більше не сидять вдома у кріслах-гойдалках. Вони займаються спортом та активною трудовою діяльністю. Крім того, вони становлять групу населення з порівняно високою купівельною спроможністю. Люди старшого покоління стали більше дбати про свою зовнішність; багато з них відчувають, що їх постаріла зовнішність зовсім не відповідає тому активному життю, яке вони ведуть.

Наукові дослідження показали, що більшість людей, які представляють різні культу-

ри, мають відносно подібне уявлення про те, що є привабливим у зовнішності. Більшість з нас, імовірно, погодиться, що деякі люди з нашого оточення красиві та привабливі. Тому є численні приклади – і не тільки у повсякденному житті, що очевидно з нашого явного захоплення певними акторами та моделями. На обговорення зовнішності та краси перш було накладено табу, і це робили у неформальній обстановці. Тільки в останні кілька десятиліть наша зовнішність і її значення стали предметом серйозних наукових досліджень. У 1960-х рр. вивчення подібних проблем було розпочато психіатрами.

Дискусії про зовнішність викликають напруження емоцій, що зрозуміло, оскільки вони зачіпають питання рівноправності, сексуальності, самооцінки, любові наших батьків і тих, хто нас оточує. З цієї причини у науковому світі раніше не отримували відгуку дослідження з питання зовнішньої привабливості. У демократичному суспільстві ми зазвичай приймаємо концепції: «Ви можете досягти того, чого Ви хочете, тільки якщо Ви досить старанно працюєте», і «у всіх є рівні можливості». Однак «негарна» людина, як би вона не старалася, не може стати «гарною», що дуже несправедливо. Очевидно, більшість людей також бачать нерівність у тому, що речі, які знаходяться поза нашим контролем, впливають і мають значення для успіху та щастя кожного з нас.

Багато хто вважає, що заклопотаність своєю зовнішністю – явище нове; але це абсолютно не так. Протягом усіх століть людина виявляла інтерес до краси, або, може, краще сказати: до привабливості і до форми. У колишні часи критерії та норми краси створювали художники, письменники й ті, хто мав владу у суспільстві. Для того щоб стати зразком краси і представляти собою ідеал, необхідно було бути на виду, тому ідеали краси у минулому представляла в основному аристократія. Сьогодні порядок речей змінився; на нас мають потужний вплив засоби масової інформації та кіно, і наші ідеали у великій мірі формуються у світі кіно та моди.

Незважаючи на те, що ідеали краси в якійсь мірі схильні до змін, у людини існує також базова підсвідома і, можливо, вроджена перевага, що віддається певним типам зовнішності. Вона пов'язана з нашими репродуктивними потребами і нашою сексуальністю і, мабуть, не зазнала особливих змін за всі минулі століття. Проте, помітні й певні історичні відмінності. Наприклад, у деякі періоди і у багатьох культурах до ідеалу краси входила повнота. У ті часи, коли їжа була мізерною, повнота свідчила про більш високу здатність добувати їжу і, тим самим, асоціювалася з успіхом та наявністю умов для забезпечення своїх нащадків усім необхідним. Сьогодні підхід абсолютно інший, оскільки більш струнка фігура свідчить про те, що людина у своєму розпорядженні має час та засоби для підтримки гарної фізичної форми. Ми також знаємо, що надмірна вага пов'язана з усіма видами захворювань, яких ми хотіли б уникнути самі і від яких хотіли б уберегти наших дітей.

Ми можемо тільки здогадуватися про те, як людство сприймало себе і які були погляди на зовнішній вигляд у доісторичні часи, оскільки до 3000 р. до н. е. писемності не було. Певні висновки можна зробити на підставі наскального живопису та окремих скульптур. Найдавніша скульптура жіночого тіла була виявлена в Австрії та відноситься приблизно до 20000 р. до н. е. – це «Венера з Віллендорфа». Ця скульптура являє собою

мініатюрну фігурку жінки з великими грудьми, широкими стегнами і округлим животом. Знахідки, що відносяться до більш пізнього періоду, теж мають подібну форму.

З історичних періодів ми можемо отримати більш надійні свідчення про те, що люди вважали красивим і чому вони поклонялися. В епоху Класичної Греції (V-IV ст. до н. е.) ідеали краси стали більш ясними і чітко визначеними. Філософ Платон писав, що кожна людина повинна мати три бажання: «бути здоровою, розбагатіти чесним шляхом та бути красивою». Платон також робив математичні розрахунки у спробі визначити стандарти краси, проте вказував, що справжня краса вимагає гармонії та гарного смаку. У ту епоху краса була предметом культу, статуї Аполлона, бога любові та краси, були встановлені у багатьох будинках, бо господарі вірили, що риси його зовнішності відіб'ються на нащадках.

Скульптури ранньої епохи Класичної Греції жіночого тіла не зображували. Ця традиція була порушена Праксителем (близько 330 р. до н. е.), який виліпив скульптуру оголеної Афродіти, богині любові та краси, що стала еталоном жіночої краси для наступних поколінь. Навіть скульптури пізнішого часу, такі, як Венера Мілоська, яку можна побачити у Луврі в Парижі, несуть у собі схожі риси і значною мірою відображають ідеали краси того часу. І у грецькій літературі краса була предметом культу. Ксенофон проголосив: «Клянуся усіма богами, що я не віддав би переваги владі царя Персії перед красою».

В епоху Класичного Риму багато художників задовольнялися копіюванням грецьких ідеалів краси. Жіночій красі, принаймні на початку цього періоду, надавалося менше значення. Жінку розглядали як переважно домогосподарку та матір, а римських правителів більше цікавили війни та політика. Поступово це положення змінилося, і нам відомо, що імператор Нерон був великим шанувальником краси своєї дружини Поппеас (*Poppeas*). Для збереження її прекрасної білої шкіри їй завжди приносили велику кількість ослиного молока, в якому вона приймала ванни. Поппеас хотіла померти молодою, щоб ніколи не бачити у своєму дзеркалі стару. Її бажання здійснилося.

З часу класичного періоду до Середніх Віків ідеали краси залишалися відносно постійними. У Середині Віки жінок шанували як за їх зовнішність, так і за їх роботу у домашньому господарстві. Ідеалам краси того часу у більшій мірі відповідали стрункі жінки з блідою шкірою. Та у Середні Віки жінки теж хотіли мати одяг, який би підкреслював уявлення про красу того часу. Тонку талію виділяли широкі пояси, а ходу акцентували рухом стегон. При виготовленні одягу використовували шовк, дорогоцінні метали та камені.

В епоху Відродження (з кінця 14 до середини 16 ст.) художники та вчені намагалися пояснити й описати красу у більш наукових термінах. Альбрехт Дюрер намагався застосувати математичні принципи до побудови ідеальної жіночої фігури; у результаті вийшла непропорційна і зовсім не гарна фігура. Тоді Дюрер у своїх спробах опису краси звернувся до природи і написав чотири книги про пропорції людського тіла. Зрештою, Дюрер дійшов висновку, що там, де мова йде про форми, на Землі немає нікого, хто міг би судити про те, що таке абсолютно найпрекрасніше. Леонардо да Вінчі (1452-1519) більш за всіх інших художників відомий своїми анатомічними дослідженнями і описами людських пропорцій. Однак його інтерес до цього питання не був пов'язаний у першу чергу з визначенням ідеалів краси. Інший майстер епохи Відродження, Тиціан, ясно по-

казував своє захоплення жіночою красою.

Іншою представленою у живописі красунею, яка у певні періоди нашого часу була еталоном зовнішності, є Венера з картини Сандро Ботічеллі «Народження Венери», написаної у 1485 р. Венера сповнена спокою, її обличчя має прекрасні подовжені вузькі геометричні форми з вітонченими рисами. Великий інтерес до краси, характерний для епохи Відродження, найкращим чином можна проілюструвати роботами італійського монаха Анджело Фіренцуло, який виклав критерії краси для кожної частини жіночого тіла. Подібну пристрасть до краси у період Відродження пізніше було піддано критиці, у тому числі філософом ХІХ ст. Джоном Раскін, який характеризував такий підхід як абсолютне занепадництво.

В історії мистецтва кожна наступна епоха зазвичай сильно контрастує з попередньою. Так сталося і після Відродження, у період Маньєризму (приблизно 1520-1600), протягом якого ідеали краси сильно відрізнялися від ідеалів Відродження. Ель Греко та Мікеланджело зображували граційних, струнких жінок з довгими шиями. У них було багато спільного з критеріями, що висуваються до еталонів краси ХХ ст.

Протягом наступного Бароко ідеальна жінка бачилася фізично здоровою, з округлими пишними формами, енергійною та бадьорою, що справляє враження цілісності і розуму. Цей тип жінок характерний для Рубенса. В Єлизаветинську еру ХVІ ст. ідеали краси диктувала сама королева Єлизавета І. Вона носила корсет з дерев'яними ребрами і туфлі на високих підборах, що підкреслювали її зріст та фігуру. В «осінній» період свого життя вона намагалася приховати старіння шкіри косметикою і фарбувала волосся.

Період Неокласицизму у середині ХVІІІ ст. ознаменувався поверненням до старих грецьких ідеалів. Одним з основних представників цього напрямку був Іоган Вінкельман (1717-1768). Він стверджував, що ідеальної краси можна досягти тільки шляхом поєднання якостей декількох різних моделей. Вінкельман описав ідеали краси Класичної Греції навіть з більшими подробицями, ніж самі древні греки.

У ХІХ ст. мода стала підкреслювати сексуальність та чуттєвість більшою мірою, ніж будь-коли раніше. Стиль одягу з довгими затягнутими «осиними» таліями мав своєю метою підкреслити груди і залишити великий простір навколо стегон.

Буржуазне розкріпачення жінки у середині ХІХ ст. привело до того, що вона стала ігнорувати бажання чоловіків і встановлювати свої власні ідеали краси. З появою кінокамери і розвитком передових засобів зв'язку та обміну інформацією ідеали краси стали встановлювати «професійні красуні» зі світу кіно та моди.

У більшості культур, про які можна судити за збереженими даними (приблизно на 5 тис. років тому), люди використовували для прикрашання різні засоби. Найчастіше їх використовували досить відкрито, але іноді це робилося й у великій таємності. Мета використання подібних засобів завжди полягала у тому, щоб приховати дефекти, надати більш молодий вигляд і посилити привабливість. У багатьох культурах важливим символом суспільного статусу було також забарвлення тіла. Стародавні єгиптяни наносили татуювання на обличчя; кастові знаки у індузок свідчили про їх соціальне становище.

У нашому сучасному суспільстві використання косметики має на меті показати, що

людина стала дорослою. Єгиптяни майже з усіх верств суспільства користувалися косметикою ще у III-II тисячоліттях до н. е. З листя хни вони отримували червону фарбу для щік, губ та нігтів. Соски забарвлювалися у золотий колір, краї повік і вії підкреслювалися деревним вугіллям. Єгипетська цариця Клеопатра була відома використанням різних косметичних засобів і підфарбовувала повіки у зелений колір мідним барвником. Поверхневі кровоносні судини на грудях і на скронях вона підкреслювала синім барвником. Як і у багатьох інших єгиптянок, арсенал її косметичних засобів був напрочуд великий і різноманітний. Для згладжування зморшок на шкіру наносилася суміш алебастру, солі та меду. Багато уваги приділяли єгиптянки також своєму волоссю; вони використовували різні хімічні речовини та барвники для запобігання порідіння й посивіння волосся. Для споглядання своєї краси єгиптяни виготовляли дзеркала з полірованої міді. Вони вважали, що предмети, необхідні у земному житті, також потрібні й у житті загробному, що пояснює наявність багатьох з перерахованих речей у поховальні фараона Тутанхамона.

Незважаючи на те, що використання подібних засобів для поліпшення зовнішнього вигляду час від часу піддавалося осуду іудейськими пророками, багато жінок Іудеї користувалися косметикою, парфумерією та прикрашали себе коштовностями.

У Древній Греції використання косметики було звичаєм і особливо практикувалося куртизанками – узаконеними повіями того часу. Однак для дружин та інших респектабельних жінок Стародавньої Греції користуватися косметикою вважалося негожим, хоча було досить пристойно робити зачіски і фарбувати волосся. Куртизанки ж користувалися всіма доступними засобами. Вони приймали ванни з рослинними настоями, видаляли волосся за допомогою депіляційних кремів, фарбували брови та повіки чорним і рум'янили щоки. Обличчю надавали блідість, використовуючи сполуки свинцю, а волосся освітлювали перманганатом калію.

Окрім цих ранніх історичних описів, було дуже багато написано і сказано щодо застосувань різноманітних косметичних кремів та засобів у різних культурах. Докладний їх опис у даній лекції зайняв би занадто багато місця, і я вважаю, що короткої історичної ретроспективи буде достатньо для ілюстрації твердження, що наші предки теж були дуже зацікавлені у поліпшенні своєї зовнішності.

На підставі наведеної вище історичної ретроспективи може скластися враження, що описи ідеалів краси в основному відносяться до жіночої зовнішності. Це більш ніж імовірно з тієї причини, що більшість художників та письменників були чоловіками. З розвитком жіночої емансипації у XX ст. чоловіче тіло і чоловіча зовнішність стали об'єктами більш пильної уваги.

Помилково було б вважати, що чоловіки в історичній ретроспективі не виявляли інтересу до своєї зовнішності та моди. Незважаючи на нечасте використання терміну «краса», при описах чоловічої зовнішності загальноживані такі поняття, як «привабливість» і «приємна зовнішність». Навіть самі ранні письмові документи незаперечно свідчать про те, що сильна стать завжди проявляла інтерес до своєї зовнішності.

У Стародавньому Єгипті чоловіки дуже дбали про свій одяг. Їм подобалося носити коштовності й прикрашати себе, підкреслюючи очі деревним вугіллям.

Однак найбільший інтерес до чоловічої краси проявляли стародавні греки. Насправді греки виявляли більший інтерес до чоловічої зовнішності, ніж до жіночої. За їх уявленнями, зовнішній вигляд тіла і душа перебували у тісному взаємозв'язку, тому у рівній мірі цінувалися фізичні та психічні якості людини. У грецькій культурі панував культ людського тіла, оголеність не бентежила стародавніх греків, вони займалися спортом та фізичною діяльністю в оголеному вигляді. Греки цілеспрямовано тренували своє тіло, оскільки ідеальні пропорції тіла того часу вимагали посиленних спортивних занять.

В епоху Відродження, коли ідеали Давньої Греції знову набули свого значення, багато уваги приділялося дискусіям щодо пропорцій людського тіла. Як вже було зазначено, критерії жіночої краси розбиралися дуже докладно, проте до нас не дійшли описи подібних канонів чоловічої краси. Мікеланджело (1457-1564) був людиною Відродження, високо цинив чоловіче тіло та його красу. Кажуть, що пристрасть Мікеланджело до чоловічого тіла, можливо, відображала його сексуальні уподобання, але виражалася вона тільки у його творчості.

Чоловіки Відродження виявляли явний інтерес до манери одягатися і не обмежували себе у виборі матеріалу для одягу та у використанні ювелірних прикрас. У елизаветинську епоху гомосексуальність стала більш відкритою. Женоподібні красиві юнаки часто ставали героями літературних творів. Існувало припущення, що Вільям Шекспір (1564-1616) мав слабкість до чоловічої краси, що відзначав ірландський поет Оскар Уайльд.

У середині XVII ст. існували групи чоловіків, що мали надмірний інтерес до своєї зовнішності, такі, як Клуб Макаріні (Macarini Club) у Лондоні. Члени клубу користувалися корсетами, щоб підкреслити талію, а косметика становила важливу частину їхнього образу. Щоки і долоні покривалися рум'янами. Члени клубу носили перуки з довгими буклями. Вони намагалися перевершити Казанову і вважали себе знавцями стилю і класу того часу. Через їхню одержимість протилежною статтю у суспільстві до них ставилися з іронією.

У першій половині XIX ст. кілька видатних людей були відомі зовнішньою красою і яскравістю особистості. Одним з них був лорд Байрон (1788-1824), якого сучасниці вважали розкішним через красу його обличчя з ямкою на підборідді у поєднанні з непересічною особистістю та до того ж ще й літературною творчістю. Байрон вважав, що життям слід насолоджуватися у повну міру і з усією енергією слідував цій філософії. У XX ст. привілей формування ідеалів краси перейшла до акторів; найзнаменитішим з них став Рудольф Валентино (1895-1926). Жінки вважали його зовнішність магнетично привабливою. Рання смерть актора у віці 31 року послужила приводом для окутування його міфами. На його похоронах за труною слідувало більше 100 тис. осіб.

Може скластися враження, що у культурах, відмінних від нашої, зовнішність людини і стандарти «ідеальної краси» менш значущі; проте це не так. Навіть у культурах, що вважаються примітивними, величезне значення надається красі та прикрашанню тіла. У 40 країнах Африки проживає понад півмільярда людей, що належать до незліченних етнічних груп, між якими існують великі культурні відмінності, і поняття про красу, відповідно, також варіює – хоча багато ідеалів є загальними. Багато темношкірих жінок в історії славилися своєю красою, наприклад, єгипетська цариця Нефертіті. Ми можемо

лише здогадуватися про те, якими були африканські ідеали краси у ранні епохи розвитку людства унаслідок відсутності будь-яких письмових джерел, і велика частина того, що нам відомо, збереглася через усні перекази. Однак існують деякі записи європейських дослідників XVII ст., що описують африканські ідеали зовнішності. У них говориться, що африканки використовували пальмову олію для додання волоссю блиску і носили браслети та широкі пояси, інкрустовані склом. Незважаючи на те, що предметом поклоніння є краса, у багатьох африканських культурах «потворність» також користується повагою; хоча трапляється, що африканські повитухи душать дітей, що народилися з каліцтвами, якщо, на їхню думку, у дитини немає шансів вести прийнятний спосіб життя. Африканці також навчилися адаптувати дітей з вродженими дефектами у суспільстві, причому часто вроджені каліцтва вважаються навіть прикметою щасливого майбутнього. Африканець вчиться бачити красу й у потворності. Медицина повільно проникає в ці країни, і люди змушені жити зі своїми дефектами, оскільки у них немає можливості виправити їх хірургічним шляхом. У багатьох склалося уявлення, що для країн, що розвиваються, наприклад, в Африці, пластична хірургія не дуже потрібна; але насправді не так багато регіонів, в яких потреба у реконструктивній пластичній хірургії була б настільки ж велика. У багатьох слаборозвинених країнах існують добровольчі організації з пластичної хірургії. Сучасна пластична хірургія може надати величезну допомогу населенню країн третього світу, проте така робота абсолютно відмінна від естетичної хірургії, якій присвячена ця книга.

У багатьох африканських культурах ідеали краси різні для різних вікових груп. Зріла африканка, на відміну від молодої, повинна виглядати значною мірою по-материнськи; тому занадто худі жінки підкладають під одяг вибивальний матеріал. Існують племенні відмінності у стандартах краси, проте багато африканських етнічні групи віддають перевагу більш світлому тону шкіри у порівнянні з темним; помітно округлим стегнам і щиколоткам; темним яснам, переважно з щілиною між передніми зубами.

У племені банту особливо цінують подовжене, вузьке обличчя, а в племені акан у Гані захоплюються довгими прямими носами (що не є характерним для негроїдної раси). В одному африканському племені – менде фізична краса є настільки важливою частиною культури, що вона перетворюється майже на одержимість. У суспільстві менде красива дівчина вважається витвором мистецтва і володіє престижем, незалежністю. Жінки менде рано навчаються щоденним ритуалам підтримки краси, наприклад, використання глини особливо-го сорту для вибілювання обличчя. Однак, і далеко не красива жінка також отримує визнання у культурі менде. У них є приказка, що жодна істота з вагіною не може бути потворною.

У багатьох африканських культурах існує традиція висічення тіла грубими рубцями. Лінії рубців наносяться, як розрізи на шкірі, за допомогою скла або каменю; потім отримані рани натирають золою, для того щоб шрами були якомога більш помітними. Пірсинг у вигляді проколювання вух був поширений у Західному світі протягом довгого часу, а у даний час набуває популярності пірсинг і інших частин тіла. В африканських культурах пірсинг широко практикували протягом тисячоліть. Деяким африканським дітям вуха пробивають відразу після народження, а в міру того, як дитина росте, до мочок її вух прикріплюють важкі речі. До моменту статевого дозрівання найкрасивішою дівчиною вважається та, в

якої мочки вух найдовші. В інших племенах прийнято робити отвір у губі і вставляти у нього невелику прикрасу. Шляхом поступового збільшення діаметра прикраси, губу розтягують все більше і більше, і відповідно підвищується соціальний статус її власника.

В азіатських культурах ідеали краси також існують протягом тисячоліть. Японські літописи датуються 2000 р. до н. е. Ми не володіємо точним описом ідеалу краси того часу, однак ідеали краси, що встановилися пізніше, дещо відрізняються від уявлень про красу на Заході. Протягом кількох епох китайська культура робила сильний вплив на культуру Японії, тому у них багато схожого. Колір шкіри – приклад одного з найбільш ранніх і тривало існуючих стандартів краси. Біла шкіра вважається ознакою високого соціального статусу людини, яка не повинна працювати на сонці під відкритим небом подібно селянинові. Жінки підкреслювали білизну своєї шкіри, покриваючи її маскою крейдоподібного порошку, виготовленого з рисового борошна і білого пилу, а пізніше вони стали використовувати для цієї мети сполуки свинцю.

Звичайно, можна багато у чому критично ставитися до таких сучасних явищ, як косметика та мода, і справедливо вважати, що людству слід більше приділяти увагу внутрішнім цінностям. Однак важливо розуміти, що багато зі згаданих мною явищ є результатом існуючого тисячі років вродженого бажання людини піклуватися про форми свого тіла та зовнішній вигляд. Навіть притому, що наша сучасна культура, здається, часом перебільшує ці потреби людини, ми повинні визнати той факт, що частина їх закладена у нашій природі. Очевидно те, що важливо знайти вдалий баланс між ними і внутрішніми, духовними цінностями у житті. Щасливий і природний розвиток, який, я сподіваюся, буде визначати наш спосіб життя у майбутньому, має складатися для кожної людини у знаходженні рівноваги між внутрішніми і зовнішніми цінностями, які він або вона вважають найбільш прийнятними і які приносять найбільше задоволення. Також було б бажано, щоб ця рівновага в основному ґрунтувалася на особистих прагненнях та потребах людини і щоб ці бажання були у меншій мірі сформовані вимогами оточуючих та іншими зовнішніми факторами, як це відбувається зараз.

Для всіх біологічних видів, включаючи людину, потреба у відтворенні для забезпечення майбутнього свого роду є фундаментальним рушійним інстинктом. Ця потреба у розмноженні пов'язана з нашою сексуальністю. Може виникнути питання, чи існує якийсь взаємозв'язок між цим примітивним вродженим інстинктом і нашою зовнішністю. Безсумнівно, так. Результати багатьох досліджень вказують на існування тісного взаємозв'язку між ступенем сексуальної привабливості й красою. У великій мірі наш потяг до привабливих людей багато у чому є виразно вродженим і корениться глибоко у нашій підсвідомості. Інакше як можна пояснити результати досліджень, що свідчать про те, що діти у віці всього декількох місяців від роду, не підвладні впливу засобів масової інформації і нашої культури, вважають за краще розглядати картинки із зображенням людей, яких дорослі вважали б красивими.

Зовнішній вигляд також має важливе значення у світі тварин, і можна навіть стверджувати, що у процесі еволюції зовнішня привабливість стала відмінною ознакою певної біологічної якості. Певні відхилення від звичайного зовнішнього вигляду тварини

могли бути ознакою володіння кращими якостями для парування і більш високих шансів на народження численного та здорового потомства. Самці різних видів птахів, що мають надзвичайно красиве різнобарвне оперення, демонструють свою стійкість до дії паразитів, що руйнують їх пір'я. Самка павича, наприклад, віддає перевагу самцям з найбільш вражаючим хвостовим пір'ям. Навіть інші види тварин віддають перевагу певному типу зовнішності протилежної статі. Для мухи-скорпіона (scorpion fly) важливий не стільки колір, скільки форма. Самка воліє самця з найбільш симетричними крилами, причому було доведено, що самці з такими крилами краще за інших захищаються і ловлять здобич.

А що ж люди? У нас, як і у тварин, існує взаємозв'язок між міцним здоров'ям, здатністю до відтворення потомства і тим, що зазвичай вважають красивим. Для більшості з нас очевидно, що певні форми тіла більш привабливі, ніж які-небудь інші. Не очевидно, на чому ґрунтуються ці наші звичайні судження. У жінок взаємозв'язок між розмірами талії і стегон є прикладом пропорцій, тісно пов'язаних з нашим сприйняттям ступеня краси та сексуальної привабливості. Для жінок ідеальними вважаються пропорції, при яких обсяг талії становить 70 % від обсягу стегон, а для чоловіків цей показник дорівнює 90 %. До настання статевого дозрівання, відразу після або під час вагітності, при певних захворюваннях або після настання клімаксу об'єм талії перевищує зазначені пропорції, а жінка у меншій мірі або зовсім не здатна до відтворення потомства. Якщо ми приймемо той факт, що наш потяг до привабливого пов'язаний з нашою сексуальністю і потребою у відтворенні потомства, нам буде легше зрозуміти, чому ми віддаємо перевагу описаним вище пропорціям тіла: просто вищі шанси на отримання потомства. Якості, що вважаються привабливими у чоловіків, не настільки науково обґрунтовані, як для жінок. Однак дослідження вказують на те, що до атрибутів чоловічої краси відносяться видатні вилиці, «вольове» підборіддя і великі очі. Жінки віддають перевагу чоловікам з обличчям, що виражає мужню зрілість, аніж чоловікам з юнацькими обличчями. У жінок привабливим вважають обличчя симетричної форми з короткою відстанню між підборіддям і носом, витонченою нижньою частиною, високими вилицями, великими очима, повними губами і позбавленою волосся гладкою шкірою без ознак інфекції. Перераховані вище якості у багатьох випадках характерні для молодих жінок. Чому це так?

Ми, хоч і на рівні підсвідомості, сприймаємо це як сигнал більшої ймовірності отримання здорового потомства. Цим же можна пояснити і привабливість юнацьких рис. Таким чином, потяг людини до краси можна вважати природним і логічним з точки зору еволюції. Підсвідоме розуміння взаємозв'язку між красою та здоров'ям і, таким чином, більш високими шансами на відтворення здорового потомства повністю узгоджується з вченням Дарвіна про еволюцію у частині природного відбору і пристосування.

Звичайно, риси обличчя, описані вище в якості зразка краси, не є прямою ознакою або свідомством здоров'я і здатності до відтворення потомства у кожному конкретному випадку. Зовнішність, очевидно, є одним з компонентів, що мають відношення до нашої сексуальності. Статевий інстинкт значно складніший, і бажання отримати потомство з певним партнером, звичайно, також має на увазі наявність певних свідомих і підсвідомих суджень щодо внутрішніх цінностей, інтелектуальних здібностей і фізичних можливостей протилежної половини.

З урахуванням усього вищенаведеного, абсолютно ясно, що величезний інтерес людини до своєї зовнішності не є сучасним явищем ХХ ст., і він не унікальний для нашої сучасної західної культури. І хоча наукові дослідження також свідчать, що тварини віддають перевагу певному типу зовнішності при спарюванні, інтерес до зовнішнього вигляду, очевидно, є більшою мірою людською властивістю. Питання полягає у тому, чи може бути знайдено ще один доказ тому у будові людського мозку. Мозок відповідає за пам'ять, навчання та свідомість і являє собою надорганізований контрольний орган для багатьох функцій організму.

Мозок складається з приблизно 14 мільярдів нервових клітин і ще більшої кількості опорних клітин, що взаємодіють одна з одною і з усім організмом за допомогою нервових імпульсів. Велика частина мозку розділена центральною поздовжньою борозною на дві половини – дві півкулі великого мозку; вони з'єднані мозолястим тілом (*corpus callosum*), через яке здійснюється передача нервових імпульсів між півкулями.

Ми знаємо, що різні функції організму пов'язані з різними частинами мозолистого тіла. Нам також відомо про існування базових відмінностей у функціонуванні двох півкуль мозку. Права половина набагато краще, ніж ліва, справляється із сприйняттям ритмів і форм, а також перетворенням різних структур та образів у зображення. Ліва половина, у свою чергу, значно більше орієнтована на мовні та аналітичні функції, а також на детальне вивчення, скажімо, математичних задач. Не тільки мозок складається з лівої і правої частин, але й увесь організм людини в цілому. Зовнішній вигляд лівої і правої половин тіла декілька різний. Можливо, саме така неповна симетрія особливо цінна для нашого мозку, а таким чином і для наших емоцій. Хоча науково це не підтверджено, можна поміркувати над тим, чи може така будова на базі двох генетичних кодів, лівого і правого, чинити на нас вплив, обумовлюючи зацікавленість у відмінності будови двох сторін, а також у їх формах і кольорі. Можливо, основна причина цього криється саме у відмінності між півкулями мозку. Може, взаємодія між аналітичною та формосенсорною половинами мозку знаходить вираз у нашій потребі пошуку гармонії форм та зовнішніх рис.

Неможливо дати універсальне визначення людської краси, оскільки конкретні особливості варіюють для різних культур та епох. Широкі рубці можуть бути ознакою краси для нігерійця, однак навряд чи вони вважатимуться такими у нашій культурі. Татуювання широко поширені в якості символу краси, але в концентраційних таборів нацистів татуювання було клеймом. Розтягування губ і вушних мочок або подовження шиї за допомогою численних металевих кілець, як це прийнято в культурах деяких племен, – усе це також дуже далеко від ідеалів краси, прийнятих на Заході. Навіть якщо ми залишимо спроби скласти універсальне визначення краси і обмежимося однією конкретною культурою та епохою, все одно буде складно встановити точні критерії того, що слід вважати красивим. Однак існують кілька твердо встановлених параметрів та пропорцій людського тіла, які вважають еталоном.

Леонардо да Вінчі був одним з перших на Заході, хто вивчив і дав кількісне визначення подібних параметрів, і подані ним анатомічні пропорції досі вивчають у школах мистецтва в усьому світі. У своєму описі «божественних пропорцій» да Вінчі в подробицях

приводить співвідношення між різними частинами людського тіла. Відстань від підборіддя до носа дорівнює відстані від брів до лінії росту волосся, а також рівна висоті вуха: ці три інтервали поділяють обличчя на три рівні частини. Відстань між очима має дорівнювати довжині ока, а ніздрі не повинні виступати за вертикальні лінії, проведені з внутрішніх кутів очей. Рот ідеальної красуні не повинен виходити за вертикальну лінію, проведену від внутрішнього краю райдужної оболонки ока. Інші ідеальні пропорції передбачають, що висота обличчя повинна дорівнювати довжині кисті, а очі повинні розташовуватися у центрі голови, якщо вимірювати її висоту від верхньої точки черепа до підборіддя. До того, як анатомічні дослідження дозволили встановити істину, художники вважали, що верхня губа має три м'язи, а нижня – два. Тепер ми знаємо, що форму рота визначає один кільцевий м'яз, а форму губ визначають інші фактори. Обличчя також можна поділити на естетичні одиниці: ніс, верхня губа, щоки, підборіддя і лоб. Такий підхід важливий у пластичній хірургії, де хірург намагається обмежити свою роботу анатомічними одиницями.

Визначення пропорцій обличчя стало важливою частиною планування операцій з корекції вроджених дефектів. У наші дні хірург може користуватися рентгеном, базуючи свою роботу на так званих антропометричних точках на кістках, наприклад:

- верхньоносова точка, яка розташована на носовій кістці прямо між очима;
- субназальна точка з'єднання носової перегородки і верхньої губи, розташована під носом;
- підборіддева точка гнатіон, що відзначає середину нижньої щелепи.

Кілька різних точок на обличчі можуть бути визначені й виміряні при проведенні оцінки величини відхилення їх положення від нормального за допомогою рентгеновського дослідження. Така можливість є дуже цінним засобом при оцінці недорозвинення або надмірного розвитку щелеп після операції з приводу ущелини піднебіння, наприклад, або при деяких вроджених деформаціях черепа. Таким чином, існує багато чітких визначень того, що можна вважати нормальним, а що відхиленням від норми. Естетичні ідеали визначені також і для інших частин тіла, хоча вони далеко не настільки детальні, як для обличчя. Для пластичного хірурга важливо володіти знаннями про ідеальні пропорції нормального обличчя та тіла. Також важливо пам'ятати, що відхилення від ідеальних пропорцій може бути зовсім невеликим та непомітним і проте викликати значне занепокоєння у пацієнта. Першочергове завдання пластичної хірургії полягає не в зміні зовнішності пацієнта таким чином, щоб вона відповідала якійсь «середній національній нормі», а відкоригувати її так, щоб пацієнт був нею задоволений. На жаль, ступінь душевного страждання пацієнта рідко пропорційний величині самого дефекту.

Слово «генетика» походить від грецького слова *genesis*, що означає «походження». Генетика вивчає спадковість і її вплив на якості і характеристики людини. Усі форми життя, рослини та тварини мають схожість зі своїми батьками і успадковують їх якості. Розвиток форм життя контролюють гени, укладені в ядрі клітини у формі спіралеподібних молекул – ДНК.

Гени містять у собі всю інформацію про те, як буде функціонувати і розвиватися кожна окрема клітина. Різні комбінації генів приводять до виникнення різних форм і якостей, а кількість їх можливих комбінацій практично нескінченна. У людини це про-

являється у зовнішніх відмінностях статури, кольору шкіри, росту волосся, рис обличчя та ін. Ми також успадковуємо внутрішні якості, такі як розумові здібності. Різні дефекти, слабкості і схильність до розвитку або зараження певними хворобами також можуть бути передані у спадок. Деякі властивості людини, такі як колір очей або група крові, повністю визначаються біологічною спадковістю. Однак нам відомо, що середовище, в якому ми живемо, також формує нас як людей, і що деякі особистісні якості ми набуваємо завдяки тому середовищу, в якому росли. Ми не знаємо, проте, яке відносне значення спадковості і навколишнього середовища у формуванні певних наших якостей. Наша зовнішність в основному є результатом тих генів, які ми несемо у собі. Вони визначають не тільки колір очей, але також і будову тіла, кісткову структуру, тип м'язів та ін. Звичайно, ми можемо до деякої міри вплинути на свою зовнішність способом життя, який ведемо. Завзяті заняття фізичними вправами можуть допомогти у розвитку м'язів, а дієта – діяти на процес накопичення жиру в організмі, хоча і ці чинники також знаходяться під впливом сильних генетично обумовлених нахилів. Нещодавно, наприклад, було доведено існування гену, сполученого з ожирінням. Це пояснює, чому деякі люди схильні до появи надмірної ваги, як би уважно вони не стежили за своєю дієтою. Таким чином, ми у великій мірі є продуктом своєї спадковості також у цьому відношенні, хоча навколишнє середовище і спосіб життя також відіграють певну роль.

На нашу зовнішність впливають чотири чинники:

- як ми виглядаємо з народження;
- вплив на наш організм процесів старіння;
- вплив зовнішніх фізичних факторів, таких, як фізичні вправи або травми;
- хвороби, які можуть вразити наш організм.

Усіма цими пов'язаними із зовнішнім виглядом факторами займається сучасна пластична хірургія.

Вроджені деформації або дефекти можуть варіювати від невеликих відхилень у формі вушної раковини до більш виражених порушень, таких, як ущелина губи («заяча губа»), і важких вроджених дефектів, що впливають на форму усього черепа і, таким чином, на розвиток мозку.

Вплив процесу старіння у великій мірі залежить від генетичної моделі, успадкованої нами від батьків. Старіння завжди призводить до характерних змін шкіри. Процес старіння також може бути прискорений нездоровим способом життя. Ми знаємо, що куріння і сонячна радіація мають шкідливий вплив на шкіру. Багато курців звертаються до пластичного хірурга, бо зауважують передчасне старіння своєї шкіри. Оскільки куріння погіршує кровообіг і справляє токсичний вплив на шкіру, це призводить до того, що шкіра стає сірою і зморшкуватою, прошарок жиру під нею зменшується. Вважається також, що куріння нейтралізує дію естрогену. Результати дії куріння, як правило, стають помітні через 10-20 років.

Процес старіння шкіри відбувається з усіма нами, рано чи пізно, і ми зазвичай помічаємо перші явні ознаки старіння навколо очей, коли нам за 30. Існують також неординарні спадкові умови (фактори), що викликають набагато більш ранній початок старіння

шкіри, при яких ознаки старіння починають з'являтися вже в підлітковому віці. Однак такі випадки зустрічаються рідко, і більш докладний опис цих явищ виходить за рамки даної лекції.

Незважаючи на існування великих біологічних відмінностей між людьми у плані швидкості старіння шкіри, існують також і відмінності між частинами тіла однієї особи. Деякі люди вважають, що обличчя старіє швидше, ніж інші частини тіла. Звичайно, на процес старіння також впливають народження дітей і догляд за ними або періоди, коли людина має зайву вагу. Старіє не тільки шкіра: структури, що лежать під нею, такі як жирова тканина та м'язи, стають менш еластичними й починають розтягуватися. Більш глибокі структури – зв'язки, які утримують тканини на місці, також розтягуються. Навіть форма лицьових кісток змінюється з віком.

Вплив навколишнього середовища, травми і нещасні випадки можуть призвести до утворення дефектів, які потребують корекції пластичним хірургом. Подібні дефекти можуть варіювати від невеликих рубців до обширних ран, з втратою жирової тканини, м'язів та кісток або ушкодженням і втратою функцій нервів та кровоносних судин. Інші фактори впливу зовнішнього середовища, такі, як постійне опромінення на сонці, також викликають пошкодження шкіри у формі характерних процесів старіння – не кажучи вже про ризик розвитку шкірних пухлин. Темношкірі люди володіють вродженим (внутрішнім) захистом проти шкідливого впливу сонячного світла, і представники негроїдної раси у літньому віці мають більш гладку та еластичну шкіру, ніж білі.

Нарешті, існують деякі види захворювань. Параліч, що призводить до розслаблення і відвисання половини обличчя, або пухлина, що вимагає лікування шляхом видалення значної частини обличчя, – ось приклади четвертого фактора, що викликає вплив на нашу зовнішність, результати якого іноді можуть бути скориговані або зведені до мінімуму завдяки пластичній хірургії.

Карл Фрідріх Гаус був людиною, яка вперше описала криву нормального розподілу, часто звану Гаусовою кривою. Ця математична модель показує, яким чином значення величин, званих випадковими змінними, розподіляються щодо середнього значення. Однією з таких випадкових змінних є зріст людини. Кількість людей зі зростом, середнім для досліджуваної групи, сконцентровано поблизу середньої частини кривої, а кількості людей з більш низьким і більш високим ростом характерним чином розподілені з обох сторін від центру кривої. Іншим прикладом, узятим з області пластичної хірургії, є розмір жіночого бюста. «Нормальний» бюст – це розмір, який мають більшість жінок, у середній частині кривої, а кількості жінок з надзвичайно великим і з практично відсутнім бюстом розподілені відповідно на протилежних кінцях кривої. Описана крива нормального розподілу може бути використана для визначення перспектив естетичної хірургії та ідеалів краси. Красивим вважається поєднання різних нормально розподілених характеристик. Для людини, характеристики якої стоять далеко від центру до одного з кінців кривої нормального розподілу, природно бажання мати більш «нормальну» зовнішність. Пластичному хірургу легко зрозуміти бажання жінки збільшити свої груди, якщо вони у неї практично зовсім відсутні. Природним здається також бажання жінки з надмірно ве-

ликим бюстом мати менші, більш наближені до середніх розмірів груди. Однак ми були б здивовані і, ймовірно, вважали б досить дивним бажання когось-небудь, хто знаходиться на одному з кінців кривої нормального розподілу, пересунути ще далі.

Якщо тіло можна умовно розділити навпіл уздовж серединної вертикальної лінії таким чином, щоб дві половини були дзеркальним відображенням одна одної, то таке тіло можна вважати повністю симетричним. Якщо ж дві отримані половини не є дзеркальним взаємним відображенням, то тіло асиметричне.

Сфера симетрична при діленні її через центр у будь-якому напрямку. Якщо існує тільки одна площина, наприклад, така що проходить по довжині тіла і діленням уздовж якої можна отримати дві симетричні половини, то така симетрія називається двосторонньою. Багато рослин мають кілька різних ліній симетрії, а для багатьох тварин характерна двостороння симетрія. Людина, як було сказано вище у розділі про праву та ліву півкулі мозку, має асиметричну будову. Ця асиметрія тіла людини іноді може бути дуже помітною, і вона набагато складніша, ніж у тварин.

Наука поки не дає відповіді на питання, чи вважаємо ми, люди, початково притаманну нам асиметрію насправді красивою чи ні. Деякі антропологи стверджують, що ступінь симетрії ніколи не може бути надмірним, і людина у процесі еволюції придбала знання того, що високий ступінь симетрії свідчить про міцне здоров'я і хорошу спадковість. Цілком очевидно, що значні порушення симетрії у будові тіла та обличчя ми не вважаємо привабливими. Проте існують свідчення того, що невеликі відхилення від симетрії вважаються красивими. Особисто я вважаю, що, відповідно до розглянутих раніше питань про ліву і праву півкулі мозку, людині приємна асиметрія. Повна симетрія досить нудна для мозку та очей людини. Як приклад повної симетрії можна уявити собі абсолютно білу кімнату з білою стелею і білими стінами, без вікон та дверей. Подібне абсолютно симетричне оточення нудне для візуального сприйняття. Однак, якщо привнести певну частку асиметрії, наприклад, повісивши на стіну пару картин, це створить зацікавлене естетичне ставлення. Те ж саме відноситься і до нашого сприйняття інших людей. Для того щоб проілюструвати цей феномен, один американський журнал провів невеликий фотографічний експеримент з кількома найвідомішими в усьому світі моделями.

Були взяті їхні фотографії та отримано дзеркальне відображення кожного фото. Потім фотографії розрізали на половинки і знову склали обличчя шляхом об'єднання спочатку двох лівих, а потім двох правих половин. Обидва отриманих абсолютно симетричних обличчя явно відрізнялися від оригінальної фотографії справжнього обличчя з природними правою та лівою половинами. Отримані абсолютно симетричні фотографії не були ні настільки красиві, ні цікаві, як природні обличчя моделей.

Хоча ці професійні красуні мають більш симетричні риси обличчя, ніж більшість з нас, вони при цьому завжди наділені певною привабливою асиметрією.

Таким чином, ми приходимо до висновку, що нам не слід прагнути до повної симетрії. Однак можна з упевненістю сказати, що наше естетичне почуття також зачіпає занадто сильна асиметрія. Якщо ми знову звернемося до прикладу з білою кімнатою, то естетично нам було б менш приємно бачити стіни і стелю, повністю заповнені різними предметами мистецтва. Сильна асиметрія, така, як наявність однієї великої молочної залози

і маленької іншої, зазвичай вважається неестетичною, і в подібних випадках бажання досягти більш симетричної зовнішності цілком природно. Наведені міркування можуть служити посібником при визначенні відповідного об'єкта для пластичної хірургії.

Чітке і точне визначення краси дати неможливо, воно не може бути навіть просто прийнятним. Оскільки уявлення про красу має безліч аспектів, а ідеали краси у різні епохи і у різних культурах дещо відрізнялися один від одного, будь-яке визначення людської краси обов'язково буде неточним та абстрактним. Ми часто говоримо, що справжня краса виходить зсередини, і вважаємо деяких людей з досить звичайною зовнішністю красивими завдяки їх чарівності. Однак, як я вже зазначав раніше, існує також величезна кількість критеріїв зовнішньої краси, які у більшості випадків застосовні і науково обґрунтовані. На противагу широко поширеній думці, середньостатистична зовнішність є красивою. Докази тому були представлені ще у 1878 р. в авторитетному журналі «Нейчер» (Nature). При накладенні декількох різних фотографій дослідники, до свого здивування, виявили, що отримане у результаті накладення обличчя було більш привабливим, ніж вихідні. З того часу це відкриття було підтверджено за допомогою комп'ютера: методика, звана морфінгом, дозволяє поєднати на комп'ютері кілька фотографій різних облич для створення одного штучного обличчя. Чим більше обличчя включають у зображення, тобто чим більше усередненим стає кінцеве обличчя, тим воно красивіше. Такий результат свідчить про те, що люди, яких прийнято вважати красивими, мають риси, наближені до середини кривої розподілу, тобто до середньостатистичної зовнішності.

Нещодавно, знову у журналі «Нейчер», було представлено свідчення того, що хоча отримане усереднене обличчя можна сприймати як привабливе, ще більш привабливе обличчя виходить у результаті об'єднання у комп'ютерному образі тільки красивих облич. Якщо потім провести порівняння цих двох штучних облич та ще більш посилити відмінності між ними, то у результаті вийде третє штучне обличчя, навіть більш красиве, ніж перші два. Приклади подібних відхилень від середнього для жінок – більш витончена нижня щелепа при меншій висоті нижньої частини обличчя, більш великі очі, повні губи і високі вилиці. Цікаво також те, що і чоловіча, і жіноча зовнішності, що вважаються найбільш привабливими в одній культурі, також сприймаються людьми іншої культури, як найпривабливіші.

Таким чином, існують аспекти нашої зовнішності, які сприймаються оточуючими, як привабливі, незалежно від зовнішніх впливів і культурних коренів. Це ті аспекти, знання про асоціації яких з умовами, що сприяють продовженню нашого роду, ми придбали в процесі еволюції. Як згадувалося раніше, абсолютна симетрія тіла або обличчя також небажана, оскільки певний ступінь асиметрії більш привабливий для очей і мозку людини. Повна симетрія нудна, проте значні відмінності між лівою і правою сторонами створюють непривабливий зоровий образ. Враховуючи вищевикладене, можна дати вже майже теоретичне визначення краси: це поєднання харизматичної особистості з близькою до середньостатистичної симетричною зовнішністю, але обов'язково з родзинкою легкої асиметрії і деяких відхилень від середнього зовнішнього вигляду.

Незважаючи на те, що багато ідеалів людської краси червоною ниткою проходять через усі століття і культури, існує також безліч явних відмінностей. Великі відмінності

можуть існувати між географічно близькими регіонами з різними традиціями та культурними коренями, як було показано раніше на прикладі ідеалів краси сусідніх африканських племен. Хоча до цих пір можна спостерігати явні відмінності між стандартами краси різних етнічних груп, бурхливий розвиток засобів зв'язку та масової інформації у нашому столітті очевидно призвели до інтернаціоналізації стандартів краси. Важко дати точне визначення цих стандартів, однак очевидно те, що на них чинять сильний вплив Західні країни, оскільки мода і фільми приходять в основному звідти. Нам відомо, наприклад, що в азіатських чоловіків і жінок з'явилося бажання мати більш широкий розріз очей. У Японії і деяких інших країнах Сходу досить поширеним є формування складки на повіці хірургічним шляхом, проте таким чином, щоб у значній мірі зберегти свою етнічну індивідуальність. На естетичну хірургію носа і жіночих грудей також впливають західні ідеали – більш вузький, прямий і високий ніс та крупніший бюст. Ідеали краси для негроїдної раси також змінюються у бік західних стандартів. Суспільство, в якому ми живемо, зазнає значних культурних змін. Сучасна людина навряд чи безоглядно буде слідувати встановленим раніше поняттям про красу. Вона скоріше відбере те, що здається їй більш привабливим, і на цій основі шляхом комбінування створить нову субкультуру. Ця свобода вибору є новим явищем у нашому суспільстві.

Таким чином, нові культури, які ми створюємо, виникають у вигляді узагальнених культур, що також явно знаходять своє відображення у наших естетичних ідеалах.

Питання про те, що є причиною, а що – наслідком у розвитку нашої особистості, аналогічне вічному питанню про курку та яйце. Чи сприймають оточуючі людину з великою чарівністю та вираженою індивідуальністю як привабливу позитивну особистість, або людина набуває чарівність та індивідуальність тому, що оточуючі сприймають її або його як привабливу і сильну особистість? Швидше за все, це поєднання впливу спадкових факторів і навколишнього середовища, при якому особистість сформувалася на основі успадкованих якостей та властивостей, проте також і в результаті того, як оточуючі сприймали даного індивідуума з дитинства. Позитивне сприйняття під час розвитку і росту людини підвищує шанси на формування позитивної, впевненої у собі особистості. Чи вірно тоді, що на сприйняття нас оточуючими впливає наша зовнішність? Можна без всяких сумнівів відповісти «Так» на це питання. Зовнішність означає більше, ніж ми бажаємо враховувати або допускати. На підставі чого я можу стверджувати що-небудь подібне – адже багато хто визнає це упередженням? На тій підставі, що це підтверджено численними науково обґрунтованими дослідженнями. Можна сказати – на жаль, бо насправді ми, звичайно, хотіли б, щоб наші внутрішні достоїнства мали більше значення для того, як нас зустрічають оточуючі. Наукові дослідження показують, що наша зовнішність і її вплив на ставлення до нас інших людей супроводжують нас протягом усього життя. Доведено, що красиві діти отримують більше турботи та уваги і мають кращий візуальний контакт зі своїми близькими.

На дітей дошкільного віку впливає зовнішність їхніх товаришів, вони наділяють друзів з більш приємною зовнішністю кращими соціальними якостями. На жаль, дослідження показують, що красивих дітей дошкільного віку менше карають у дитячому садку, вони отримують більше уваги, інформації і таким чином мають більше можливостей. У

більш пізньому віці, у період вибору партнера, зовнішність особливо важлива. Результати певних досліджень навіть показали, що це – єдиний важливий фактор, що впливає на появу бажання мати з партнером більше одного побачення, більш важливий, ніж вища освіта, коефіцієнт інтелектуального розвитку та особисті якості! При подачі заяв про прийом на роботу виявляється, що навіть якщо кваліфікація для виконання роботи у двох людей однакова, але один з них має більш привабливу зовнішність, то він має набагато вищі шанси на отримання роботи. І далі, при виконанні роботи, співробітник з більш привабливою зовнішністю отримує більше визнання своєї праці. Усе це дійсно звучить маловтішне, однак наведені вище висновки засновані на контрольованих психологічних дослідженнях. Що це означає для тих, хто володіє фізичною привабливістю? Позитивне сприйняття оточуючими людьми підвищує їх самооцінку, що, у свою чергу, веде до розширення контактів з оточуючими і кращому налагодженню соціальних зв'язків. Вважається, що у цьому сенсі красиві люди мають більші можливості, ніж люди з менш привабливою зовнішністю. На жаль, такі жорстокі реальність та людська природа.

Та обставина, що наша зовнішність відіграє велику роль у тому, як до нас ставляться, є і несправедливою, і декілька трагічною. Щодня ми більшою чи меншою мірою піддаємося тиску недосяжних ідеалів краси, представлених моделями та акторами. Засоби масової інформації – телебачення, преса і реклама мають на нас величезний вплив.

Негативне ставлення до свого власного тіла і зовнішності зустрічається не так уже й рідко. Це стає особливо очевидним, коли молоді жінки гортають розкішні журнали мод. Незважаючи на те, що більша частина з нас може впоратися з подібним впливом, існують також хворобливі стани, які виникають під впливом цих факторів.

Наприклад, невротична анорексія (відмова від прийому їжі); це захворювання має набагато більш глибокі психологічні корені, однак вплив ідеалів краси, що постійно демонструються, дуже часто може бути названо у числі «пускових» (тригерних) чинників.

У більшості західних країн існують невеликі групи пацієнтів, званих «одержимими пластичною хірургією». Ці пацієнти, що зловживають пластичною хірургією, не мають певної мети у вирішенні своїх проблем, проте постійно прагнуть до проведення нових пластичних операцій. Можна сказати, що ці люди фанатично прагнуть до зміни свого тіла – або до молодості. Вони витрачають величезні суми на пластичні операції. Ці особистості нарцисичного типу насправді ніколи не отримують задоволення, на відміну від більшості пацієнтів пластичної хірургії. Вони завжди шукають щось ще і все менш упевнені у своїх цілях і, очевидно, не цілком підходять у якості пацієнтів для пластичної хірургії. У наш час також часто зустрічаються люди з помірним надлишком ваги, які, тим не менш, незадоволені своїм тілом. Перебуваючи під впливом засобів масової інформації, що демонструють натреновані красиві тіла, багато людей піддають себе довічній дієті. Замість того щоб навчитися збалансовано і правильно харчуватися, ці люди приходять до того, що вони то набирають, то втрачають вагу через чергування періодів переїдання і голодування. Звичайно, кожному було б приємно, якби люди побачили її або його внутрішню гармонію і не звертали уваги на зовнішність. Проте, правильним вибором буде спроба, зроблена з власної волі і безвідносно до висловлювань оточуючих,

відкоригувати той дефект, яким ви незадоволені.

Можуть запитати, а чи є якісь негативні сторони у красі? Оскільки існують вищеописані позитивні сторони, то немає сумніву, що персона з яскраво привабливою зовнішністю час від часу буде стикатися з ревнощами та іншими проблемами у взаєминах з оточуючими. Є приклади того, як люди з дуже привабливою зовнішністю виявлялися не в змозі вбудуватися у робочий колектив, оскільки викликали заздрість і внутрішні конфлікти. Існує, крім того, ризик, що людині з такою екстраординарною зовнішністю буде важче примиритися з природними процесами старіння.

Дане мною визначення краси включає поняття «особистості з привабливими внутрішніми властивостями». Питання полягає у тому, чи може людина розвинути у собі ці якості, або ми народжуємося з ними. Я переконаний, що, якщо ми свідомо і цілеспрямовано будемо будити у собі ці «внутрішні достоїнства», то ми можемо розвинути їх. Як вже було сказано раніше, інтерес людини до своїх зовнішніх якостей і прагнення до краси, очевидно, універсальні і не є тільки сучасним явищем. Однак за останні десятиліття наш інтерес до зовнішніх та матеріальних цінностей, здається, значно зріс. Ця тенденція інтернаціональна, проте, у ній сильний вплив західних ідеалів та цілей. Таке все у більшій мірі поверхневе існування можна описати, як рух до «суспільства молодиків» – культури, в якій молоді люди не хочуть ставати дорослими. У цьому суспільстві відсутня рольова модель дорослої людини, оскільки дорослі все більше поводяться, як не маючі коренів поверхневі молодики. В «суспільстві молодиків» ніхто не піклується ні про авторитет, ні про слабких; значення має тільки свій власний клан або група, суспільством правлять егоцентризм та ревності.

У більш давніх культурах Сходу прагненню до внутрішньої гармонії відводиться більш центральне і важливе місце. У сучасному індустріальному суспільстві Заходу в пошані технічні навички та логічне аналітичне мислення людини. Ліва півкуля мозку йде попереду емоційної правої півкулі, і раціональний розум, що створює «технічні чудеса» індустріального суспільства, є основою рольових моделей нашого часу. Швидкий технічний розвиток приводить до зростання числа «технічних новинок» у навколишньому середовищі, і наша увага все більше зосереджується на зовнішніх умовах життя. Багато що вказує на потребу у зменшенні активності занадто домінуючої лівої половини мозку і більшому збудженні правої для створення можливості висування на перший план емоційних та духовних цінностей. Тільки тоді ми зможемо досягти стійкої рівноваги між своїми зовнішніми властивостями та нашим духовним емоційним життям. Юні дівчата, ймовірно, можуть бути більш чутливі та сприйнятливі до подібної поверховості та міфу про красу «суспільства молодиків». Замість надмірного впливу поверхневої «дріб'язкової культури», вони потребують підтримки та дорослих рольових моделей для розвитку своїх власних внутрішніх якостей. Тільки тоді вони зможуть стати зрілими та самостійними жінками.

Для багатьох молодих жінок прагнення краси займає настільки важливе, центральне місце у житті, що все інше перед нею відходить на другий план. Усе їх життя обертається навколо зовнішності. Їх існування заповнене турботою про форму тіла, одяг та прикрашання обличчя. Подібна фіксація на зовнішніх атрибутах не тільки здається тривіальною – навряд чи можна вважати, що вона привносить у життя гармонію. Цей явний дис-

баланс між внутрішніми і зовнішніми цінностями є очевидно нездоровим, і ми повинні постаратися його обмежити. Як? Можливо, слід просто спробувати надати імпульс нашого емоційного життя та підвищити активність правої півкулі мозку. Приділити увагу мистецтву, музиці та природі або опанувати східні методи медитації.

У цьому відношенні можна зробити висновок про існування чи відсутність елементів естетичної пластичної хірургії; проявляючи обережність, щоб не заохочувати надмірну «зацикленість» на зовнішності, ми дійсно хочемо допомогти людям, яким заподіює занепокоєння або страждання їх «інвалідність по зовнішності». Усунення цього фактора, імовірно, могло б вивільнити енергію людини для більш конструктивної діяльності і, можна сподіватися, для досягнення більшої гармонії з його внутрішніми якостями.

На основі вищесказаного можна судити, бути чи не бути тим чи іншим елементам естетичної пластичної хірургії. Намагаючись не заохочувати «зациклення» на зовнішньому вигляді, ми все ж хочемо реально допомогти людям, стурбованим або навіть страждаючим від «інвалідності» своєї зовнішності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоусов А. Е. Пластическая, реконструктивная и эстетическая хирургия. – СПб.: Гиппократ, 1998. – 774с.
2. Белоусов А. Е. Рубцы и их коррекция / Очерки пластической хирургии: в 2-х т. - Том 1. – СПб, 2005. – 128 с.
3. Виссарионов В. А. , Фришберг И. А. Основы эстетической хирургии лица и шеи / Руководство по хирургической стоматологии и челюстно-лицевой хирургии : в 2-х томах. - Т. 1 / Под. ред. В. М. Безрукова, Т. Г. Робустовой. – М.: Медицина, 2000. – С. 317-357.
4. Макарчук О. І. Динаміка якості життя у пацієнтів групи ризику після хірургічної корекції вікових змін обличчя / О. І. Макарчук, Л. Ю. Науменко // 2010. – № 14. – С. 131-135
5. Макарчук О. І. Динаміка показників якості життя, репресивності та задоволення життям у пацієнтів групи ризику після хірургічної корекції вікових змін обличчя // Проблемні ситуації в пластичній хірургії. - С. 91-96.
6. Макарчук А. И. Оценка качества жизни, депрессия и удовлетворенность у пациентов после хирургической коррекции возрастных изменений лица // Хірургія України. – 2008. – № 4 – С. 159-160.
7. Неробеев А. И. Пластическая и реконструктивная хирургия. Понятие, задачи, достижения, нерешенные вопросы, восстановительная хирургия мягких тканей челюстно-лицевой области: Руковод. для врачей / Под ред. А. И. Неробеева, Н. А. Плотникова. – М.: Медицина, 1997. – С. 4-9
8. Пшениснгов К. П. Роль определений, понятий и терминов в становлении специальности «Пластическая хирургия» // Вопросы реконструктивной и пластической хирургии. – 2004. – № 1 (8). – С. 8-11
9. Формула Красоты. Чужое лицо / Под ред. А. Ташен. – М.: АСТ «Астрель», 2006. – 440 с.
10. Plastic and reconstructive surgery essential for students. - 5th ed. / Ed. A. S. Brown. – Plastic Surgery Educational Foundation, 1998. – 114 p.